

اقتصاد در

نهج البلاغه

محمد حکیمی

سرشناسه:	حکیمی، محمد، ۱۳۱۸ -
عنوان قراردادی:	نهج البلاغه، برگزیده، شرح.
عنوان و نام پدیدآور:	اقتصاد در نهج البلاغه / محمد حکیمی.
مشخصات نشر:	مشهد: آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری:	۲۵۸ ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۰۶۰۰۴۴۶-۲
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا.
یادداشت:	کتابنامه.
موضوع:	علی بن ابی طالب علیه السلام ، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - دیدگاه درباره اقتصاد.
موضوع:	علی بن ابی طالب علیه السلام ، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - جنبه های اقتصادی.
موضوع:	اسلام و اقتصاد.
شناسه افزوده:	بنیاد پژوهشهای اسلامی.
رده ی کنگره:	BP ۳۸/۰۹.
بندی دیوبی:	۲۹۷/۹۵۱.
شابک کتاب شناسی ملی:	۶۱۶۴۸۸۰.

اقتصاد در نهج البلاغه

محمد حکیمی

نمونه خوان: محمدرضا نجفی

حروف نگار: محمود رسولی

طراح جلد: سید مسعود فرهنگ

چاپ اول: ۱۳۹۹ / ۱۰۰۰ نسخه، وزیری / بها: ۱۳۵۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، مشهد: صندوق پستی ۳۶۶-۹۱۷۳۵

تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهشهای اسلامی: ۰۵۱-۳۲۲۳۰۸۰۳

www.islamic-rf.ir

info@islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست

۹.....	پیشگفتار
۱۲.....	بخش ۱: سیاست های اقتصادی
۱۳.....	۱. زندگی همسایه با مردم
۱۵.....	۲. ایستادگی در برابر راز خوی
۱۶.....	۳. ادای حقوق مردم
۱۷.....	۴. قاطعیت در برابر ستمکاران
۱۸.....	۵. جهت گیری قاطع در برابر مال اسوزان
۱۹.....	۶. فوریت در زدایش بی عدالتی
۱۹.....	۷. نزدیکی به توده مردم
۲۰.....	۸. برابری و همسانی
۲۴.....	۹. پذیرفتن هدیه ممنوع
۲۴.....	۱۰. موضع گیری آشتی ناپذیر در برابر سرمایه داران
۲۵.....	۱۱. آبادانی و رشد اقتصادی
۲۵.....	۱۲. مبارزه با استثمار
۲۶.....	۱۳. مبارزه با احتکار
۲۷.....	۱۴. دوری از تقسیم بیت المال میان خویشان
۲۸.....	۱۵. دقت و صرفه جویی در هزینه ها
۲۹.....	۱۶. برنامه ریزی درست

۳۱	۱۷. معیارگزینش کارگزاران
۳۲	۱۸. آزمون‌های میدانی و عینی
۳۲	۱۹. بررسی اموال دولتمردان در آغاز و پایان
۳۳	۲۰. بازپس‌گیری اموال غصب شده
۳۵	۲۱. تأمین نیازمندان
۳۸	۲۲. تقسیم مساوی بیت المال
۳۹	۲۳. تجارت برنرخ‌ها
۴۱	بخش ۲: توسعه و رفاه
۴۴	بخش ۳: آبادانی و رشد اقتصادی
۴۶	۱. بهره‌برداری زیر و بار افی
۴۶	۲. ویژه‌سازی و انحصار سلبی
۵۰	بخش ۴: برنامه‌ریزی درست
۵۵	بهره‌برداری درست از تجربه‌ها
۵۶	زمان‌سنجی و موقعیت‌یابی
۵۶	اهم و مهم در اقتصاد
۵۷	آینده‌نگری
۵۹	بخش ۵: بهره‌گیری از متخصصان
۶۰	نظرخواهی از متخصصان
۶۲	مدیریت عالمانه و آگاهانه
۶۳	تقسیم کارها
۶۵	بخش ۶: اقتصاد و پاسداری از کیان انسانی
۶۸	بخش ۷: اصل عدالت
۶۸	۱. عدالت، گرایشی درونی
۷۲	۲. قاطعیت در اجرای عدالت

۷۳	۳. توسعه پایدار در پرتو عدالت
۷۴	۴. گستره عدالت
۷۷	۵. عدالت، زمینه پیشرفت
۷۸	۶. عدالت، رمز پایداری دولت ها
۸۳	بخش ۸: قاطعیت در اجرای عدالت
۸۸	بخش ۹: راه عادلانه برای هدف عادلانه
۹۱	بخش ۱۰: ره مسئولیت دولت
۹۴	بخش ۱۱: مسئولیت در اقتصاد دولت
۹۵	۱. امانت شمران و تنوع ها
۹۵	۲. رشد تولید
۹۶	۳. ارزیابی سرمایه ها
۹۶	۴. جهت گیری درست در اموال
۹۸	۵. سیاست کلی در برنامه ها
۹۹	۶. همسان زیستی با توده مردم
۱۰۰	۷. حذف واسطه ها و ارتباط مستقیم با مردم
۱۰۱	۸. توسعه با محوریت عدالت
۱۰۳	۹. بازپس گیری اموال عمومی
۱۰۶	بخش ۱۲: نظارت بر ثروتمندان
۱۰۹	بخش ۱۳: دولت ها ریشه و خاستگاه فقر
۱۱۵	بخش ۱۴: فساد و خیانت کارگزاران
۱۱۹	بخش ۱۵: مالیات ها برای تحقق عدالت
۱۲۲	بخش ۱۶: بیمه های فراگیر اجتماعی
۱۲۹	بخش ۱۷: سطح زندگی
۱۳۰	۱. میانه روی و سلامتی

- ۱۳۲..... ۲. میانه روی ورشد اقتصادی.
- ۱۳۳..... ۳. بسامانی ورفاه.
- ۱۳۷..... بخش ۱۸: میانه روی در مصرف.
- ۱۴۰..... بخش ۱۹: مصرف گرایی و اسراف.
- ۱۴۰..... ۱. تباه سازی سرمایه ها.
- ۱۴۲..... ۲. رشد سرمایه های اندک.
- ۱۴۲..... ۳. آ. س. و. گ. گ.
- ۱۴۳..... ۴. اندزه داری در مصرف.
- ۱۴۶..... بخش ۲۰: فقر و پیامدهای آن.
- ۱۴۶..... ۱. جامعه دچار فقر.
- ۱۴۷..... ۲. اندوه و فقر.
- ۱۴۸..... ۳. غربت در وطن.
- ۱۴۸..... ۴. فراموش شدن.
- ۱۴۹..... ۵. نابودی کرامت انسانی.
- ۱۵۰..... ۶. نابودی دین و سستی یقین.
- ۱۵۰..... ۷. نابودی کیان انسانی.
- ۱۵۱..... ۸. سراسیمگی و کاستی عقل.
- ۱۵۳..... ۹. یأس و کم کاری.
- ۱۵۳..... ۱۰. بزرگ ترین مرگ.
- ۱۵۵..... بخش ۲۱: عوامل فردی فقر.
- ۱۵۵..... ۱. بیکاری و تنبلی.
- ۱۵۶..... ۲. بزه کاری و تباه کاری.
- ۱۵۷..... ۳. اسراف و ولخرجی.
- ۱۵۹..... بخش ۲۲: عوامل اجتماعی فقر.

۱۵۹.....	۱. داد و ستد و بازرگانی لحام گسیخته
۱۶۰.....	۲. استثمار، شیوه همیشگی سرمایه داری
۱۶۶.....	بخش ۲۳: مشارکت با بینوایان
۱۷۱.....	بخش ۲۴: مساوات
۱۷۸.....	بخش ۲۵: انفاق و تأمین نیازها
۱۸۱.....	بخل، ا- لاقی ناهنجار
۱۸۴.....	بخش ۲۶. کار، تولید و تلاش
۱۸۶.....	۱. غنیمت شمردن فرصت ها
۱۸۷.....	۲. تدبیر و سنجیده کاری
۱۸۸.....	۳. ابزار لازم برای کار
۱۸۹.....	۴. زمان سنجی
۱۹۰.....	۵. کارهای اصلی و فرعی
۱۹۱.....	۶. کار و تولید
۱۹۳.....	۷. کار، تکلیفی خدایی
۱۹۵.....	۸. رشد تولید و رفاه در زندگی
۱۹۵.....	۹. مدیریت زمان
۱۹۶.....	۱۰. کار کشاورزی
۱۹۹.....	۱۱. کاردانی و مهارت
۲۰۲.....	بخش ۲۷: بازرگانی و داد و ستد
۲۱۲.....	بخش ۲۸: مسئولیت های مالی
۲۱۵.....	مسئولیت در برابر نیازمندان
۲۱۶.....	مسئولیتی همگانی
۲۲۲.....	بخش ۲۹: وضع مالیات های جدید
۲۲۵.....	بخش ۳۰: محدودیت در مالکیت و مصرف

۲۲۶	محدودیت در مصرف
۲۲۸	بخش ۳۱: تعاون و همکاری
۲۳۱	بخش ۳۲: زمان شناسی و موضوعیابی
۲۳۳	بخش ۳۳: سرمایه داری مشکل اجتماعات بشری
۲۳۳	۱. میرش عقل و وجدان انسانی
۲۳۶	۲. ثروت اندوزی با تجاوز به حقوق توده ها
۲۳۷	۳. نظام ارزشی ضد انسانی
۲۳۸	۴. ثروت اندوزی و اخلاق های نکوهیده
۲۳۹	۵. سرمایه داری و ارزش احساس های انسانی
۲۴۰	۶. افزون خواهی
۲۴۱	۷. ارزش گرایی کاذب
۲۴۲	۸. مبارزه با اخلاق سرمایه داری
۲۴۴	۹. مبارزه با نظام ارزشی سرمایه داری
۲۴۵	۱۰. بازپس گیری اموال مردم از ثروتمندان
۲۴۷	بخش ۳۴: سرمایه داری ریشه آشوب های اجتماعات
۲۵۰	بخش ۳۵: فرجام کار سرمایه داری
۲۵۱	سرمایه داری ضد سرشت های انسانی
۲۵۱	پرستش ثروت
۲۵۲	طغیانگری
۲۵۴	وارثان جباران
۲۵۵	سرانجام زندگی
۲۵۷	فقرروانی

پیشگفتار

نهج البلاغه، کتاب فرهنگ، بشری است، و در آن از نیازهای مادی و معنوی انسان‌ها سخن رفته، و راه سیر و عروج و حی‌آمی تبیین شده است، و راه‌های بهبود و سامان‌یابی زندگی مادی اجتماعات را آشکار ساخته است.

بی‌گمان **نهج البلاغه** کتاب توحیدی و خداشناسی ناب و خالص است، و راه‌های شناخت خدا و ایمان به ماورای جهان مادی را بیان کرده است، چنان‌که رسالت پیامبران الهی را به تصویر کشیده و اهداف آنان را روشن ساخته است.

نهج البلاغه چنان‌که کتاب معنویت و عروج روحی و سلوک انسان است، کتاب سامان‌یابی زندگی و پاسداری از کیان و حقوق و کرامت انسان‌هاست، و راه‌های درست اقتصاد و گردش ثروت و نظام تولید و توزیع و مصرف را تبیین کرده است.

این کتاب که برادر قرآن نامیده شده است، باید چون قرآن تفسیر و تشریح شود، و مسائل گوناگون آن در کتاب‌های جداگانه شرح و تبیین گردد، تا اندکی از ژرفای بی‌مانند آن روشن شود، و بشریت نیازمند امروز از آن راه درست زیستن را بیاموزد و نقطه‌های تاریک و مجهول زندگی را روشن کند، و توشه راه خویش و اجتماعات بشری سازد.

از ویژگی‌های اصلی **نهج البلاغه**، دفاع از حقوق بینوایان و ستم‌دیدگان و تهیدستان است، که با واژگانی قاطع و کوبنده و تعبیرهایی باصلابت، بازپس‌گیری حقوق ستم‌دیدگان را از زران‌دوزان و فرمانروایان لازم می‌شمرد، و بر آن تأکیدهایی بی‌مانند

می‌کند، و امام «ع» خود در سراسر دوران کوتاه زمامداری خویش با قاطعیت و سرسختی بی‌مانندی آن را عملی می‌سازد.

از این رو می‌توان کتاب نهج البلاغه را کتاب: «دفاع از حقوق بینوایان» شمرد؛ به‌ویژه از انسانی که زمامدار بزرگی بوده و بر قلمرو گسترده‌ای فرمانروایی کرده است، و خود نیز به سان بینوایان زیسته، و چون آنان خوراک خورده و لباس پوشیده است.

امام علی «ع» از وحی الهی و آموزگار بی‌مانند خود پیامبر اکرم «ص» آموخته است. گـ ورنه، این کتاب، سید رضی می‌گوید:

«کلام علی «ع» کلامی است که فروغ فروزان علم آسمانی از آن می‌تراود، و نسیم جان‌پرور سخن پیامبر از آن می‌وزد».^۱

جرج جرداق نویسنده کتاب کم‌نظیر «الامام علی صوت العدالة الانسانیة» می‌گوید:

«... کسی که در جامعه عربی... غیر عرب برتری نمی‌دهد... و هموست که به برادر خود چیزی نمی‌بخشد که به بگاران نداده باشد؛ و هموست که نمی‌گذارد انسان، انسان دیگری را استثمار کند، و همه... می‌کوشد تا همه مردم، آزاد و برابر باشند، و هموست که تا آنجا که زمان و مکان به او اجازه می‌دهد تلاش می‌کند تا فقر و نیازمندی را از مردمان دور سازد، تا همه، زندگی آمیخته با خوشبختی و آرامش داشته باشند... و هموست که از انسان‌ها می‌خواهد تا به عدالت رفتار کنند، حتی با حیوانات، بدان سان که دانه جوی از موزی نستانند، و بر پرندۀ ای ستم نوزد... و هموست که زندگی خویش را وقف تحقق بخشیدن به این ارزش‌ها می‌کند تا واپسین لحظه‌های زندگی خویش...».^۲

اکنون این کتاب به ابعاد گردش ثروت و سیر اقتصادی جامعه از دیدگاه نهج البلاغه پرداخته است. امید که زمامداران و مدیران اقتصادی بدان توجهی ویژه داشته باشند، و نخست با شناخت و سپس با کاربرد آن، نابسامانی‌های زندگی اقتصادی را سامان بخشند، و از انبوه دشواری‌های زندگی توده‌ها بکاهند، و آرامش و آسایشی در خور برای

۱. نهج البلاغه / ۱۴، ترجمه و شرح سید علی نقی فیض الاسلام.

۲. الامام علی صوت العدالة الانسانیة / ۵؛ ۱۰۹۱/۵؛ کلام جاودانه / ۲۵۰.

انسان‌ها فراهم آورند و کجروی‌ها را به حساب سستی‌ها و نادانی‌ها بگذارند. این نوشته با الهام از کتاب الحیة نوشته شده است، به ویژه جلد‌های ۳-۶، که ویژه مسائل اقتصادی است، و با نوآوری‌هایی؛ بدین امید که اندکی از عظمت کلام امام «ع» را روشن سازد، و جامعه و نسل فرهیخته ما را سودمند افتد، و اندکی از مظلومیت این کتاب بکاهد؛ در این صورت توفیقی بزرگ یافته است.

مشهدالرضا «ع» - محمد حکیمی

۹۸/۱۰/۲۵